

SERDÜLŐK POLITIKAI SZOCIALIZÁCIÓJA AZ ERŐSZAK ÁRNYÉKÁBAN

ÜNNEPELT KÖNYVÉBEN (*There Are No Children Here* 1991) Kotlowitz leírja, hogy a felnőtté válás során a belvárosban (*inner city*)¹ egy gyerek életével együtt jár az erőszak. A gyerekek, akikről Kotlowitz ír, szinte mindennap erőszaknak vannak kitéve: otthon, a lakóhelyi környezetben és az iskolában. Kotlowitz kifinomult újságírói prózában mutatja be, hogyan kíséri ezeket az élményeket a növekvő félelem és egymás iránti bizalmatlanság, az iskolai tanulmányok iránti érdeklődés hanyatlása, az iskolai teljesítmény csökkenése és a jövővel kapcsolatos reménytelenség érzése. Ez az erőszakra adott viselkedési reakció és pszichológiai minta számtalan tudományos vizsgálódás tárgya volt (*Rosenblatt* 1983; *McLaughlin* 1993; *Groves* 1996; *Jenkins & Bell* 1997; *Straussner & Straussner* 1997 stb.).

Perry (1997) állandó félelmet diagnosztizált azoknál a gyerekeknél, akik hosszútávon ki vannak téve az otthoni erőszaknak. *Gardner* (1971) megfigyelte, hogy a korai életszakaszban átélt erőszak csökkenti a személyközi kapcsolatok kiépítésére való képességet és az ellenséges és visszahúzó viselkedés előjele. A kisgyerekekre különösen jellemző, hogy az erőszakos környezet hatására az önmagukba és másokba vetett bizalom nem alakul ki (*Wallach* 1994). Azok a gyerekek, akik gyilkosság szemtanúi lettek, még az általuk korábban szeretett tevékenységektől is visszahúzódnak (*Pynoos & Nader* 1986). Amikor az erőszak és az ezt követő félelem eluralkodik a szomszédos környezetben, a felelősségteljes szülők jobban odafigyelnek a gyerekeikre és erősebben korlátozzák a gyerek mobilitását (*Scheinfeld* 1983). Így azoknál a gyerekeknél, akiknek kevesebb lehetőségük van a környezetük felfedezésére, nehezebben alakul ki a személyes kontroll és így nehezebben válnak autonómmá (*Nabhan & Trimble* 1994). Az autonómiával kapcsolatos konfliktusok és az alacsony önbecsülés összefügg (*Taylor & Oskay* 1995; *Frederick & Grow* 1996), a korlátozó környezet kevésbé valószínű, hogy kifejleszti az egyéni kompetencia érzését (*Garbarino, Dubrow, Kostelny & Pardo* 1992). Az erőszakkal fertőzött lakókörnyezet katasztrofális a gyermek fejlődésére, „társadalmilag mérgező” (*Garbarino* 1995).

¹ A fehér lakosság nagy része által elhagyott és nyomornegyeddé vált városközpontokról van szó. Ez a folyamat leginkább az Egyesült Államok városaira jellemző. [A szerk.]

Az erőszak negatívan hat a gyerekek politikai szocializációjára is, s a személyes kontroll különböző szintjeire, az autonómiára, az önbecsülésre, a személyes kompetenciára, amelyek szétválaszthatatlanok a politikai részvételtől, amelyre hatással vannak. Azok az egyének, akiknek lehetőségük van, hogy otthon, az iskolában vagy a környezetükben kifejlesszék a személyes kontrollt, valószínűleg általánosítják ezt a specifikus élményüket a politikai részvétel szintjére és ezért érnek el magasabb pontszámot a politikai kompetenciaméréseken; azok, akiknek kevés ilyen tapasztalatuk van, ugyancsak általánosítják egyéni élményüket és a politikai kompetenciateszteken rosszabbul teljesítenek (*Almond & Verba* 1989:297–99). Az önkontroll döntő hatással van a politikai hatékonyságra (*Guyton* 1988), a polgári kötelességtudatra (*Renshon* 1974), csakúgy mint az önbizalom szintjére (*Yeich & Levine* 1994), és mindkettő kihat a politikai részvételre (*Carlson & Hyde* 1980).

Több tanulmány kimutatta a politikai hatékonyság és a részvétel kapcsolatát – vagyis aki kevésbé érzi, hogy képes változást előidézni a környezetében, kevésbé valószínű, hogy részt vesz politikai tevékenységben (*Verba & Nie* 1972; *Renshon* 1974; *Almond & Verba* 1989 stb.). A politikai hatékonyság és a politikai bizalom kapcsolata is jól dokumentált (*Abrahamson & Busch* 1975; *Craig et al* 1990). A politikai hatékonyság alacsony szintje gyenge politikai bizalommal jár együtt, melynek eredménye a közösségtől való elszakadás, az elidegenedés és a politikai részvételről való lemondás (*Hoffman* 1995; *Herring* 1989).

Ugyanakkor nem minden erőszakban felnövő gyermek válik kiábrándulttá és elköteleződésre képtelenné. Az erős családi környezet elháríthatja a negatív külső hatásokat (*Garbarino et al* 1992). A gyermek személyisége ugyancsak ellensúlyozhatja e hatásokat (*Wallach* 1994). Az alkalmazkodó gyerekek sok szeretetet és törődést keresnek és kapnak gondviselőjüktől, akkor is, ha nem édeszüleikről van szó (*Werner* 1990). Maga a közösség is megadhatja a társadalmi támogatást, amelyre szükségük van a stresszel szemben (*Caplan & Killilea* 1976), bár ha egy közösségen eluralkodik az erőszak, legtöbb esetben a társadalmi intézményeket is tönkreteszi (*Garbarino* 1995).

Pszichológusok már évek óta írják, hogy a gyermekkorban megtapasztalt erőszak komoly következményekkel jár a későbbi felnőtt életre. A gyermekkori erőszakot tanulmányozó kutatások legtöbbször azt vizsgálta, hogy az egyén hogyan integrálódik a társadalmi környezetbe; a politikai környezetbe integrálódás vizsgálata viszont többnyire elmaradt. A demokratikus társadalom aktív részvételt kíván polgáraitól. A jelen tanulmány a gyermekkorban megélt erőszak és a későbbi politikai szocializáció (pl. politikai érdeklődés, politikai folyamatokba vett bizalom, politikai hatékonyság, közösségi aktivitás) közötti összefüggésekkel foglalkozik serdülőkorúaknál és fiatal felnőtteknél. Hipotézisünk szerint azok a fiatalok, akik félnek mások szándékaitól és nem tudnak bizalomra épülő emberi kapcsolatokat kialakítani, másokkal termékenyen együttműködni, azok elszakadnak a közösségtől is, és képtelenek vagy nem hajlandóak részt venni a demokratikus rendszer működésében.

Ezen fiatalok kudarca abban, hogy a közösséghez kötődjenek nem csak magánéleti, hanem a közéletre kiható következményekkel is jár.

Az egyén-közösség kapcsolat fontossága már az antikvitás óta nagy hangsúlyt kapott különböző politikai és pszichológiai művekben. Arisztotelész híres kijelentése: „az ember társas lény” (zoón politikon) (*Politika* I. könyv 2. fejezet) a politikával való kapcsolat belső, adott voltát mint az emberi természet integráns részét határozza meg. Arisztotelész szerint jól akkor élhetünk, ha politikailag társulunk másokkal. *Rousseau* (1762) kibővítette ezt a gondolatot azzal, hogy a gyakorlat és a legjobb politikai társulás, vagyis a közvetlen demokrácia olyan dinamikát hoz létre, amelyben „a tehetség kibontakozik, az emberi látókör szélesedik, az érzések nemesednek és az ember egész lelke felemelkedik...” (*A társadalmi szerződésről*, I. könyv, 8. fejezet).

John Dewey a demokráciát társadalmi eszmeként és politikai kormányzati formaként írta le. A demokrácia mint kormányzati forma üres és jelentés nélküli, „hacsak nem testesül meg emberi kapcsolatokban”, továbbá „megtanulni embernek lenni annyit tesz, mint a kommunikáció adok-veszek folyamatában kialakítani azt az érzést, hogy az ember megkülönböztetett tagja egy közösségnek” (1927).

Hannah Arendt szerint az én és a közösség kapcsolatának autentikus érzését az egyének a demokratikus folyamat egyéni megtapasztalásából kell megszereznie. Arendt, aki fenomenológiai megközelítést alkalmazó politikai teoretikus, az egyének tényleges észlelésén vagy a részvétel fizikai tapasztalatán keresztül követte a jelentésalkotást a politikai közösségben (1958). A görög polisz alapos megfigyeléséből Arendt megértette, hogy a politikai cselekvés előfeltétele a megvitatus, és az emberekben levő legjobbat hozhatja felszínre – az egyenlők közösségének geneziséjét. Arendt számára a *vita activa* „három alapvető emberi tevékenységből áll: fizikai munkából (labor), teremtő munkából (work), cselekvésből (action).” (1958:7). A fizikai munka elsősorban a fennmaradással kapcsolatos, míg a teremtő munka a mesterséges, nem-természeti világgal foglalkozik. A *politikai cselekvésként definiált* cselekvés pedig az egyetlen olyan tevékenység, amelyben nem anyagi, hanem lényegi emberi terminusokban foglalkozunk egymással. Arendt azt állítja, hogy a modernitás összekeverte a cselekvést a fizikai munkával és a teremtő munkával, és ezzel az egyetlen igazán emberi tevékenységet a mesterséges alá rendelte. A mellett érvelt, hogy az emberi lét valósága a pluralitás, aminek következtében az autentikus politikai tevékenység politikai cselekvést igényel a nyilvános megvitatus elkötelezett résztvevőjeként felfogott közösségen belül. Rousseauhoz hasonlóan Arendt szerint is jobba teheti az embert a politikai cselekvés, és olyan alapot hozhat létre, amelyre építve az emberek ha nem érhetik is el, legalább közelíthetik legjobb önmagukat (*Rousseau* 1762:56). Arendt úgy gondolta, hogy csak a politikai cselekvésen keresztül fedezzük fel egyéni identitásunkat, és hogy a nyilvános megvitatus egyenlíti ki az egyének közötti játékeret azáltal, hogy elősegíti az egyenlőség és a szabadság kibontakozását a közösségen belül.

A modernitásra az elidegenedettségek és egy általános veszteségérzés jellemző, így várható a zavar az egyénnek a demokratikus részvételben játszott szerepében. Az idézett gondolkodók szerint a politikai cselekvésre irányuló akarat jelzi, mit jelent embernek lenni – mi az emberi lét, és ez a megoldás a modern szorongásra. Ez a tanulmány azt vizsgálja, hogy milyen erőszaktól fenyegetetten élni, és felteszi a kérdést, hogy a modern közösségekben felnövekvő gyermekek leszakadtak-e a közösségről, érinti-e ez politikai szocializációjukat, ha igen, hogyan, továbbá hogy az erőszak elszívódása, ami alacsony önbecsülési, önkontroll és politikai hatékonyság szinteket eredményez, ellene hat-e annak, amit Arendt az emberi lét természetes pluralitásának nevezett.

Adatforrások és mérőeszközök

A jövő megfigyelése: Az ifjúság életformáinak és értékeinek folyamatos kutatása, 1994 (Monitoring the Future: A Continuing Study of the Lifestyles and Values of Youth, 1994).

A Michigani Egyetem Társadalomkutató Intézete az Országos Kábítószer Intézet finanszírozásában országos felmérést készített, amelynek reprezentatív mintájában kb. 125 állami és magánközépiskola 15 929 felsőévese vett részt (Bachman, Johnston & O'Malley 1996). Az iskolából kimaradókat kihagyták a mintából. A nyomtatott önkitöltős kérdőívet iskolai tanítási időben tantermekben töltötték ki képzett kérdezőbiztosok. Tanárok nem voltak jelen a kitöltésnél, hogy ezzel is elősegítsék a szabad és őszinte válaszadást. A diákok többsége 45 perc alatt kitöltötte a kérdőívet. A felmérés sok témára kiterjedt, és mivel túlzás lett volna elvárni a tanulóktól, hogy az összes téma kérdéseire válaszoljanak, ezért a tartalmat 6 részre osztva 6 különböző kérdőív-variánst (form) szerkesztettek. Mi az első két variáns (Form 1 és Form 2) válaszait ($N^1 = 2691$ és $N^2 = 2657$) vizsgáljuk e tanulmányban. Mint látni fogjuk, a fekete és a fehér válaszadók politikai attitűdje sok szempontból különbözött. Az 1. kérdőív (Form 1) válaszadóinak faji hovatartozását 656 esetben (24 százalék), a 2. kérdőív (Form 2) válaszadóit pedig 599 esetben (22 százalék) nem kódolták. Ezeket az eseteket kihagytuk a további elemzésből. Az 1. kérdőív válaszadói közül 2035 (85,9 százalék), a 2. kérdőív esetében 2058 válaszadó (86 százalék) fehér.

A minta jellemzői. A nemi eloszlás egyenlő volt a két kérdőíven (Form 1 = 53,3 százalék nő, Form 2 = 52,7 százalék nő). A válaszadók 17–22 év közöttiek voltak, többségük 1976-ban (Form 1 = 66,7 százalék, Form 2 = 66,9 százalék) vagy 1975-ben született (Form 1 = 29,9 százalék, Form 2 = 28,2 százalék) így 18 illetve 19 évesek voltak a felmérés idején. Az átlagéletkor 18,3 év.

Politikai mérőeszközök. Az 1. kérdőív több politikai attitűd- és viselkedésmérőt tartalmazott. Először is egy egyszerű 6 fokú ideológiai liberalizmus-konzervativizmus skálát a „nagyon konzervatív”-tól (= 1) a „radikális”-ig (= 6). A második eszköz egy faktor volt, amely a válaszadók emberpercepcióját mérte a követke-

ző 3 item kombinációjából számítva: Mennyire ért egyet azzal, hogy a) a legtöbb ember tisztességes próbál lenni b) az emberek a legtöbb esetben segítőkészek c) a legtöbb emberben meg lehet bízni. A válaszokat 0-tól (egyáltalán nem ért egyet) 3-ig (nagyon egyetért) terjedő konzisztens skálán mérték (Chronbach alpha 0,75). A politikai attitűdöket mérő harmadik eszköz egy faktor, amely a demokratikus politikai cselekvésről alkotott nézeteket fejezte ki. A válaszadókat megkérdezték, hogy hisznek-e abban, hogy a) az emberek szavazatai hatással vannak arra, hogyan kormányozzák az országot, és b) a civil szerveződések hatással vannak a különböző szakpolitikákra. A két item összekapcsolásával kaptak egy 1-től 5-ig terjedő skálát (1 = teljesen egyetért, 5 = egyáltalán nem ért egyet), ahol az alpha = 0,63. Három további item egyetlen faktorba sem illett, ezért külön elemeztük őket. A válaszadókat megkérték, hogy jelöljék, mennyire értenek egyet a következőkkel: a) „nem lehet jó állampolgár valaki, ha nem tartja be mindig a törvényeket”, b) egy jó állampolgár mindig támogatja a kormányt, még akkor is, ha nem ért egyet vele” c) „a jó állampolgár megpróbál változtatni azokon a kormányzati politikákon, amelyekkel nem ért egyet”. Minden itemre 1-től 5-ig terjedő skálán lehetett válaszolni 1 = egyáltalán nem ért egyet, 5 = teljesen egyetért).

Az 1. kérdőív 3 olyan itemet is tartalmazott, amely a válaszolók részvételi hajlandóságát mérte, bár nem sajátosan politikai értelemben. Itt arra kellett válaszolniuk, mennyire tartják fontosnak a maguk számára, hogy: a) tegyenek valamit a társadalomért, b) vezető funkciót töltsenek be egy közösségben, c) küzdjenek a társadalmi és gazdasági igazságtalanság ellen. Az itemek belsőleg konzisztens négyfokú skálát alkotnak (1 = nem tartja fontosnak, 4 = nagyon fontosnak tartja; alpha = 0,73).

Azokat a válaszolókat, akik a 2. kérdőívet kapták, szintén megkérték, hogy helyezzék el magukat az 1-től 6-ig (nagyon konzervatív – radikális) terjedő ideológiai liberalizmus-konzervativizmus skálán, úgy, mint az 1. kérdőívben. A politikai attitűdöket egy olyan kérdéssorozattal mérték, amely arra vonatkozott, mennyire támogatják a kérdezettek a kormányt. Az öt konzisztens item (alpha = 0,73) arra kérdezett rá, mennyire gondolják úgy, hogy a) a kormányon lévő emberek (nem) korruptak, b) a kormány (nem) pazarolja az adófizetők pénzét, c) lehet bízni abban, hogy a washingtoni kormány helyesen cselekszik, d) a kormány tagjai okosak és tudják mit tesznek, e) a kormány az egész nép javáért működik (értsd: nemcsak a nagy érdekcsoportokért). A skála 1-től, (egyáltalán nem ért egyet) 5-ig (teljesen egyetért) terjed.

A viselkedési szándékokat 6 itemmel mérték. Azt kérdezték, tervezi-e a kérdezett, hogy: a) szavaz a választásokon? b) levelet ír köztisztviselőnek? c) pénzt adományoz jelöltek vagy ügyek támogatására? d) politikai kampányban dolgozik? e) részt vesz legális tüntetésen? f) bojkottal bizonyos termékeket vagy áruházakat? Ezek az itemek is *belsőleg konzisztens faktort alkotnak* (alpha = 0,84) háromfokú skálával (amelyben 1 = nem tervezem, 3 = már tettem is ílyet).

Személyes hatékonyság és a jövőbe vetett hit mérése. Az 1. kérdőívet kitöltő válaszadóktól azt kérdezték, hogy mit gondolnak, nehezebb lesz-e a jövő, mint a mostani életük. Erre 1-től 5-ig terjedő skálán lehetett válaszolni (1 = semmiképpen sem lesz nehezebb, 5 = biztosan nehezebb lesz). A 2. kérdőívet kitöltők egy olyan kérdéssorozatot kaptak, amellyel az önértékelést és a személyes hatékonyság érzését vizsgálták. Az itemek a következők voltak: a) „Pozitívan viszonyulok önmagamhoz.” b) „Úgy érzem, értékes ember vagyok.” c) „Képes vagyok ugyanolyan jól csinálni dolgokat, mint mások.” d) „Összességében elégedett vagyok magammal.” e) „Úgy érzem, nem sok mindenre lehetek büszke.” f) „Néha azt hiszem, hogy semmire sem vagyok jó.” g) „Úgy érzem, semmit sem tudok jól csinálni.” h) „Úgy érzem, az én életem nem túl hasznos.” Ha az e, f, g, h itemeket ellentétükbe fordítjuk, $\alpha = 0,89$ konzisztenciájú skálát kapunk. A skála 1-től 5-ig terjed (1 = alacsony önértékelés, 5 = magas önértékelés).

Az erőszak mérése. A környékbeli erőszak mérése különbözött a két kérdőíven. Az 1. kérdőíven a válaszadókat arról kérdezték, hogy mennyire elégedettek „...saját biztonságukkal a lakóhelyükön, a munkahelyükön és az iskolában. Biztonságon azt értjük, hogy nem támadják meg és nem bántják valamilyen módon.” Az 1. kérdőíven azt is mérték, mennyire van jelen (erőszakmentes) tulajdon elleni bűncselekmény a környezetükben: „Mennyire érzi biztonságban a tulajdonában lévő tárgyakat attól, hogy ellopják vagy tönkreteszik őket lakóhelyi környékén, a munkahelyén vagy az iskolájában?” A válaszokat magas, közepes és alacsony félelemszintek szerint kódoltuk.

A 2. kérdőív a kérdezettek viktimizációjáról érdeklődött. 4 item a fizikai erőszakra kérdezett rá (fenyegették-e már meg fegyver nélkül? sértették-e már meg fegyver nélkül? fenyegették-e már meg fegyverrel? és okozott-e már valaki sérülést Önnek fegyverrel?), 3 item pedig arról kérdezett, áldozatul estek-e már nem-erőszakos, tulajdon elleni bűncselekménynek (elloptak-e már Öntől valamit 50 dollárnál kisebb értékben? 50 dollárnál nagyobb értékben? előfordult-e már Önnel, hogy valaki szándékosan kárt okozott a tulajdonában?). Mind a 7 itemnél az előfordulás gyakoriságát mérték. Az itemeket két skálára kódolták át: erőszakos cselekmény áldozata/nem erőszakos (tulajdon elleni) cselekmény áldozata. Mivel azonban annyira kevés válaszadónak volt már egynél több ilyen élménye (csak 9,8 százalék tapasztalt egynél több esetben erőszakot és csak 14,4 százalék több, mint egy esetben tulajdon elleni támadást), a két faktort átkódoltuk aszerint, hogy volt-e már áldozat vagy nem.

Országos Ifjúságkutatás, VII. hullám, 1987 (National Youth Survey, Wave VII, 1987)

1987-ben egy 1725 20–29 év közötti fiatal felnőttből álló országos reprezentatív mintát kérdeztek meg az 1986-ban történt eseményekről (Elliot 1996). Az Országos Ifjúságkutatás a kontinentális USA háztartásainak valószínűségi min-

táját használta. Az 1987-es mintában a válaszadók 21–27 év közöttiek voltak, átlagéletkoruk 23,9 év. Legtöbbjük angolszászként (Anglo) sorolta be magát (87,9 százalék), bár egy jelentős kisebbség vallotta magát feketének (15,1 százalék). Alig valamivel több, mint négy százalék (4,4 százalék) jelezte, hogy a spanyol anyanyelvű etnikumból (Hispanic) került a mintába. A tanulmányunkban csak a három csoportot elemezzük.

Az aspirációk és az intézmények támogatásának mérése. A survey kérdései nem irányultak közvetlenül politikai attitűdökre és viselkedésre, de néhány kérdés a válaszadók aspirációit vizsgálta és azt, hogy mennyire támogatják a hagyományos intézményeket. Három item azt mérte, hogy mennyire fontos a válaszadóknak, hogy pályájukon anyagilag elismerjék őket, ezen belül: a) évi 20 000 \$ fizetés b) a szakmai előbbre jutás c) a jó állás vagy pálya. (a Chronbach alpha együttható értéke 0,62). Három másik item azt mérte, mennyire fontos a kérdezettnek az intellektuális kihívás a munkájában, ezek: a) a képességeit használhatja; b) felsőfokú diplomája van; c) sikeres a munkában (a Chronbach alpha együttható értéke 0,51). Két item azt vizsgálta, mennyire fontosak a válaszadóknak a hosszú távú kapcsolatok: a) hosszan tartó intim viszony fenntartása; és b) a házasságkötés (a Cronbach alpha együttható 0,75). A pontszámok 1 (egyáltalán nem fontos) és 5 (nagyon fontos). között szóródnak. Egyetlen item mérte azt, hogy mennyire pozitív a kérdezettek viszonya az oktatási rendszerhez („Mennyire elégedett az iskolákban szerzett tapasztalatával?”) Ezt az itemet is 1-től 5-ig (nagyon elégedetlen, illetve nagyon elégedett) kódolták.

Végül, mivel a felmérés központi témája a bűnelkövető viselkedés és a deviancia volt, számos item a válaszadóknak a büntetőjogi rendszerről alkotott képét, valamint saját normanélküliségük és devianciájuk személyes szintjét mérte. A válaszadóktól azt kérdezték, hogy bizonyos cselekmények elkövetése esetén mennyire tartják valószínűnek, hogy letartóztatnák őket. Ilyen cselekményként felsorolták: a gyorshajást, az 5 \$ érték alatti lopást, az 50 \$ fölötti értékű lopást, a betörést, mások erőszakkal való kényszerítését, valaki megtámadását, a partner vagy házastárs bántalmazását). Az itemeket 0-tól 10-ig kódolták (0 = 0 százalék az esélye, 10 = 100 százalék az esélye). Ezután megkérdezték, milyen ítéletre számítanának. A választható ítéletek közül a legenyhébb az 1 = szabadon engedik büntetés nélkül, a leg súlyosabb pedig a 7 = hosszú börtönbüntetés volt.

A normanélküliség skálája összesen 21 itemet tartalmazott (alpha = 0,93), amelyek azt kérdezték, mennyire ért egyet a válaszadó a következő állításokkal (1 = egyáltalán nem ért egyet, 5 = teljesen egyetért): 1) a munkában csalás nélkül nem lehet sikeres az ember, 2) a párkapcsolatban elfogadható a hazugság, ha el akarjuk kerülni a vitát, 3) megengedhető a hazugság, hogy megkaphassunk egy állást, 4) a barátoknál a jó benyomás a legfontosabb, 5) hazudni kell a tanároknak, hogy elkerüljük a bajt, 6) a szülőknél a jó benyomás a legfontosabb, 7) *ha valaki olyan, mint a munkások, azt leplezni kell*, 8) a hazugság megengedhető, ha a társunkat megóvjuk a bajtól, 9) iskolai sikert csak csalással lehet elérni, 10) a szüleinkkel (nem) fontos

őszintének lenni, 11) ahhoz, hogy népszerűek legyünk, meg kell szegnünk szabályokat, 12) a feladatunk elvégzése (nem) fontosabb, mint az, hogy szeressenek bennünket, 13) a gyerekek verése a barátok tiszteletét vívja ki, 14) a szabályokat meg kell szegni, ha a munkában sikert akarunk elérni, 15) ha jó párkapcsolatot szeretnénk, a társunknak hazudni kell, 16) ha nyerni akarunk az iskolában, szabad tisztességtelenül játszani, 17) a bizalom megtartása érdekében hazudhatunk a szüleinknek, 18) a tanárokkal az a legfontosabb, hogy jó benyomást keltsünk, 19) megszeghetjük az ígéreteinket, hogy megőrizzük a jó viszonyt a partnerünkkel, 20) szabad hazudni, ha ezzel megóvjuk barátunkat a bajtól, 21) azért, hogy megtartsuk barátainkat, meg szabad szegni a szülők által szabott szabályokat. Az itemeket 1-től 5-ig (nagyon nem ért egyet – nagyon egyetért) kódolták.

A következő 16 item azt mérte, mennyire deviánsok a válaszadók ($\alpha = 0,89$). Azt kérdezték tőlük, mennyire tartják rossznak, ha valaki 1) csal az adóbevallásnál, 2) mások tulajdonát rongálja, 3) marihuánát szív, 4) 5 dollár alatti értékben lop, 5) megüt valakit, 6) alkoholt fogyaszt, 7) autót tör fel, 8) kemény drogokat árul, 9) 50 dollárnál nagyobb értékben lop, 10) lerészegedik, 11) gyógyszerrel visszaél, 12) alkohollal kínál valakit vagy alkoholt árusít, 13) megtámad valakit, hogy megsebesítse vagy megölje, 14) 10–20 mérföld/órával túllépi a megengedett sebességet, 15) erőszakkal kényszerít másokat, 16) szándékosan megsebesíti házastársát vagy partnerét. A kódok itt 1-től 4-ig (egyáltalán nem tartja rossznak – nagyon rossznak tartja) terjednek.

Az erőszak mérése. A kutatás 2 mérőeszközt használt. Az első a lakóhelyi környezet patológiáját vizsgálta. A válaszadókat arról kérdezték, mennyire fordulnak elő bizonyos problémák lakóhelyi környezetükben. A felsorolt bűnök közül néhány nyílt erőszakkal jár (pl. szexuális támadás, nemi erőszak, szervezett bűnözés, tettlegesség és utcai rablás, bűnbandák jelenléte), számos másik pedig nem jár nyílt erőszakkal (pl. vandalizmus, törvénysértés, alkoholista csavargó vagy narkós jelenléte, betörések, lopások és szerencsejáték). Két változót készítettünk ezekből az itemekből. Az első változó megkülönböztette azokat a válaszadókat, akik olyan helyen laktak, ahol problémásnak érzékelték az erőszakos események jelenlétét, azoktól, akik olyan helyen laktak, ahol nem érzékelték problémásnak az erőszakos események jelenlétét. A második változó ugyanígy két csoportra bontotta a válaszadókat az erőszakmentes bűncselekmények problematikussága alapján.

Azt is megkérdezték a válaszadóktól, hogy voltak-e már valaha erőszakos vagy nem erőszakos bűncselekmények áldozatai. Ebből is két változót készítettünk, amely megkülönböztette azokat, akik voltak/nem voltak erőszakos cselekmények áldozatai, és azokat, akik voltak/nem voltak nem erőszakos cselekmények áldozatai.

A pozitív támaszok (asset) mérése. A válaszadókat megkérdezték, hogy mennyire fontosak számukra a szüleik. Öt item méri a szülőktől kapott támogatást ($\alpha = 0,82$): 1) a szülői befolyás fontossága, 2) elégedettség a szülőkkel való kapcsolattal, 3) a szülőktől kapott melegség és szeretet szintje, 4) a szülőktől kapott támogatás és bátorítás szintje, és 5) a stressz és a presszió szintje a szülőkkel való

kapcsolatban (a többi skálához igazodóan átkódolva). A válaszokat két csoportra osztottuk: ahol pozitív a kapcsolat (1), és ahol nincs pozitív kapcsolat (0). Két item azt mérte, hogy mennyire fontos a szervezett vallás a válaszadónak ($\alpha = 0,76$); ezek: 1) milyen gyakran jár templomba (1 = soha, 5 = többször egy héten) 2) mennyire fontos számára a vallás (1 = egyáltalán nem fontos, 5 = nagyon fontos). A kapott értékeket dichotomizáltuk, így azt mutatják, hogy a vallás fontos, illetve nem fontos.

Elemzés és eredmények

A környék biztonságossága és a politikai szocializáció

A *Monitoring the Future* kutatás 1. kérdőívére válaszoló fiatalok 53,6 százaléka azt állította, hogy nem fél attól, hogy megtámadják vagy bántalmazzák a lakóhelyén, a munkahelyén vagy az iskolában. További 29 százalék érezte magát valamennyire biztonságban, míg 17,3 százalék aggódott amiatt, hogy a lakóhelyén esetleg fizikailag bántalmazzák. A 2673 fiatalból arra a kérdésre, hogy mennyire fél attól, hogy tulajdonát kár éri a lakóhelyén, munkahelyén vagy az iskolában 35,5 százalék válaszolta, hogy szinte egyáltalán nem, 35,7 százalék valamennyire tart ettől, 28,7 százalék pedig meglehetősen fél attól, hogy ez bekövetkezhet.

A férfiak a nőknél kevésbé érezték úgy, hogy fizikai erőszaknak vannak kitéve környezetükben. Míg majdnem 60 százaléuk (59,7 százalék) teljesen biztonságban érzi magát, a nőknél ez az érték 50 százalék. [$\text{Chi}^2(2) = 25,77, p < 0,001$]. A tulajdonának veszélyeztetettségétől való félelem tekintetében nem volt különbség a férfiak és a nők válaszai között. A fehérbőrű diákok kevésbé félnek akár fizikai, akár tulajdonát érintő erőszaktól, mint a fekete diákok. A fehérek 59, a feketék 43,4 százaléka érezte fizikailag biztonságban magát [$\text{Chi}^2(2) = 60,52, p < 0,001$], afelől, hogy tulajdonában kárt tesznek, a fehérek 37,6, a feketéknek pedig 31,6 százaléka nem aggódott [$\text{Chi}^2(2) = 11,73, p < 0,01$].

A fekete válaszadók a fehéreknél hajlamosabbak voltak úgy gondolni, hogy a jövő nehezebb lesz, mint a jelenlegi életük. [$t(2033) = 3,95, p < 0,001$]. A fehérekhez képest ugyancsak kevésbé gondolták, hogy az emberek korrektek, segítőkészek és szavahihetők [$t(1906) = 5,98, p < 0,001$], valamint azt, hogy a jó állampolgár igyekszik megváltoztatni a kormánypolitikát, ha nem ért egyet vele [$t(2019) = 2,86, p < 0,01$]. Másrészről a fekete válaszadók a fehéreknél gyakrabban hiszik, hogy ha együtt szavaznak vagy dolgoznak, akkor változást tudnak elérni [$t(2025) = 3,92, p < 0,001$]. A feketék nagyobb fontosságot tulajdonítottak az aktív közösségi részvételnek, mint a fehérek [$t(2031) = 6,76, p < 0,001$]. A feketékhez hasonlóan a nők is nagyobb fontosságot tulajdonítottak az állampolgárok közösségi aktivitásának a környezetükben, mint a férfiak [$t(1997) = 4,19, p < 0,001$]. A nők politikailag liberálisabb álláspontot képviseltek, mint a férfiak [$t(1312) = 2,75, p < 0,001$], és a férfiaknál nagyobb valószínűséggel gondolták azt, hogy a

közös munka változást tud elérni [$t(1992) = 5,31, p < 0,001$]. Az átlagértékeket az 1. táblázatban mutatjuk be.

1. táblázat: A politikai változók korrigált átlagai faj és nem szerint (zárójelben a szórással)

	Faj		Nem	
	Fehér	Fekete	Férfi	Nő
<i>Jövőbe vetett hit</i>				
A jövő nehezebb lesz*	3,26 (1,5)	3,65 (1,6) ^b	3,34 (1,5)	3,29 (1,6)
Egyéni hatékonyság**	4,04 (0,8)	4,07 (0,9)	4,14 (0,8)	3,97 (0,9) ^b
<i>Politikai viselkedés</i>				
Politikailag liberális*	3,17 (1,2)	3,36 (1,2)	3,10 (1,3)	3,28 (1,1) ^a
Politikailag liberális**	3,13 (1,2)	3,22 (1,2)	3,05 (1,2)	3,22 (1,1) ^a
Az emberek jók*	0,69 (0,9)	0,35 (0,6) ^b	0,61 (0,9)	0,67 (0,9)
A polgárok tehetnek*	3,53 (1,0)	3,78 (1,0) ^b	3,44 (1,0)	3,68 (1,0) ^b
Megváltoztathatják a kormánypolitikát*	3,67 (1,1)	3,46 (1,2) ^a	3,60 (1,1)	3,67 (1,1)
Betartják a törvényt*	2,84 (1,2)	2,85 (1,4)	2,79 (1,3)	2,89 (1,2)
Egyetértenek a kormánypolitikával*	2,04 (1,1)	1,91 (1,2)	2,04 (1,2)	2,00 (1,1)
Támogatják a kormányt**	2,71 (0,6)	2,50 (0,5) ^b	2,67 (0,6)	2,69 (0,05)
<i>Politikai cselekvés</i>				
Fontos a közösségbeli aktivitás*	2,41 (0,7)	2,73 (0,8) ^b	2,38 (0,8)	2,52 (0,7) ^b
Politikai aktivitás**	1,63 (0,4)	1,58 (0,4)	1,62 (0,4)	1,64 (0,4)

^a $p < 0,01$; ^b $p < 0,001$.

* Forrás: Monitoring the Future: A Continuing Study of the Lifestyles and Values of Youth, 1994, Form 1.

** Forrás: Monitoring the Future: A Continuing Study of the Lifestyles and Values of Youth, 1994, Form 2.

A fizikai erőszaktól való félelemnek jobban kitett fiatalok kevésbé pozitívan vélekedtek az emberi természetről, még akkor is, amikor kiszűrtük a nem és a faj lehetséges hatását. Viszont személyes hitüktől függetlenül nem különböztek a biztonságos környéken élőktől politikai liberalizmusban, a demokratikus folyamat definíciójában, vagy abban, hogy mennyire hajlamosak követni a politikai vezetőket. Másrésztől, sokkal fontosabbnak ítélték a közösségben való részvételt és saját szerepüket jövőbeli közösségi vezetőként. A második táblázat ezeknek a változóknak az átlagait és F-értékeit tartalmazza. Ugyanezt találtuk, amikor azokat a fiatalokat hasonlítottuk össze, akik olyan környéken élnek, ahol úgy érzik, félniük kell, hogy a tulajdonukban kárt tesznek vagy ellopják. Akik jobban félnek, azok kevésbé hisznek az emberek alapvető jóságában, mint azok, akik biztonságban élnek. Akik nagyobb félelemben élnek, hasonlóak azokhoz, akik a közösségben végzett cselekvés fontosságában bíznak, bár azok a fiatalok remélik a legkevésbé, hogy a jövőben közösségi vezetők lesznek, akik valamelyest félnek a nem erőszakos (tulajdon elleni) bűncselekményektől.

2. táblázat: A politikai változók korrigált átlagai a környékbeli fizikai erőszaktól vagy tulajdon elleni támadástól való félelem szerint, kiszűrve a nem és a faj hatását*

	Fizikai erőszaktól való félelem			
	Magas	Közepes	Alacsony	F (2,1974)
<i>Jövőbe vetett hit</i>				
A jövő nehezebb lesz	3,64	3,24	3,16	13,97 ^a
<i>Politikai viselkedés</i>				
Politikailag liberális	3,08	3,19	3,19	0,54
Az emberek jók	0,39	0,55	0,76	25,11 ^a
A polgárok tehetnek	3,49	3,58	3,61	1,81
Megváltoztathatják a kormánypolitikát	3,65	3,54	3,68	2,73
Betartják a törvényt	2,79	2,87	2,85	0,47
Egyetértenek a kormánypolitikával	1,93	2,04	2,03	1,17
<i>Politikai cselekvés</i>				
Fontos a közösségbeli aktivitás	2,56	2,34	2,49	10,46 ^a
	Félelem a tulajdon elleni erőszaktól			
	Magas	Közepes	Alacsony	F (2,1974)
<i>Jövőbe vetett hit</i>				
A jövő nehezebb lesz	3,40	3,27	3,13	5,48 ^a
<i>Politikai viselkedés</i>				
Politikailag liberális	3,27	3,18	3,15	1,05
Az emberek jók	0,48	0,58	0,84	28,40 ^a
A polgárok tehetnek	3,51	3,57	3,61	1,66
Megváltoztathatják a kormánypolitikát	3,67	3,60	3,64	0,62
Betartják a törvényt	2,79	2,84	2,89	0,94
Egyetértenek a kormánypolitikával	1,97	2,01	2,07	1,19
<i>Politikai cselekvés</i>				
Fontos a közösségbeli aktivitás	2,46	2,37	2,52	7,20 ^a

^a p < 0,001; ^b p < 0,01.

* Forrás: Monitoring the Future: A Continuing Study of the Lifestyles and Values of Youth, 1994, Form 1.

Az 1382 fiatal felnőtt közül akik az 1987-es *National Youth Survey*-ben a lakóhelyi környezetük patológiáját érintő kérdésekre válaszoltak, 29,2 százalék jelezte, hogy az erőszakos bűncselekmények problémát jelentenek a környéken, 60,8 százalék pedig azt jelezte, hogy a nem erőszakos bűncselekmények problémát jelentenek. A férfiak és a nők azonos mértékben jelezték környékükön problémaként az erőszakos bűncselekményeket, a nem erőszakos bűncselekményeket azonban a férfiak kicsit nagyobb gyakorisággal jelezték. A férfiaknál ez az érték 63 százalék volt, a nőknél pedig csak 58 százalék [Chi² (1) = 3,16, p = 0,07]. A feketék és a latinók nagyobb valószínűséggel jelezték, mint a fehérek, hogy lakókönyezetükben problémát jelent az erőszakos bűnözés: a feketék 42,6, a latinók 47,9 százaléka, de a fehéreknek csak 26 százaléka [Chi² (2) = 30,33, p < 0,001]. A kisebbségi válaszadók azt is nagyobb valószínűséggel mondták, mint a fehérek, hogy a nem erőszakos bűncselekmények problémát jelentenek a környékükön: a feketék

73,2, a latinók 64,6 százaléka, és a fehér válaszadók 58,4 százalék-a válaszolt így [Chi² (2) = 15,12, p < 0,001].

A kisebbségi válaszadók magasabb pénzügyi és intellektuális igényeket fogalmaztak meg, mint a fehérek, de alacsonyabb aspirációkat az élethosszig tartó személyes kapcsolatok tekintetében [t (1359) = 7,87, p < 0,001 a pénzügyi; t = 3,15, p < 0,01 az intellektuális, and t = -7,05, p < 0,001 a személyes aspirációkra]. Az oktatási rendszerrel viszont a kisebbségi válaszadók nem elégedettek gyakrabban mint a fehérek, és azt sem gondolják a fehéreknél nagyobb arányban, hogy nagyobb valószínűséggel tartóztatnák le őket, vagy hogy súlyosabb büntetést kapnának. A fehérekkel összehasonlítva a kisebbségi válaszadók normanélküliség-pontszámai magasabbak voltak [t (1361) = 5,18, p < 0,001], a deviancia-pontszámuk viszont alacsonyabbak [t (1359) = -4,89, p > 0,001]. E skálák faj szerinti átlagait a 3. táblázat mutatja be.

3. táblázat: Az aspiráció és az intézmények támogatása változók kiigazított átlagai faj és nem szerint*

	Faj		Nem	
	Fehér	Fekete/Latin	Férfi	Nő
<i>Aspirációs változók</i>				
Pénzügyi aspirációk	3,95 (1,0)	4,47 (0,7) ^a	4,25 (0,8)	3,82 (1,0) ^a
Intellektuális aspirációk	4,14 (0,9)	4,33 (0,7) ^b	4,24 (0,8)	4,11 (0,9) ^b
Személyes aspirációk	4,19 (1,2)	3,58 (1,4) ^a	4,01 (1,2)	4,18 (1,2) ^c
<i>Intézményi változók</i>				
Elégedettség az oktatással	3,77 (1,1)	3,69 (1,1)	3,81 (1,1)	3,69 (1,2)
A letartóztatás valószínűsége	5,96 (2,1)	5,92 (2,4)	5,61 (2,1)	6,29 (2,0) ^a
A büntetés szigora	3,90 (0,6)	3,97 (0,7)	3,91 (0,6)	3,91 (0,6)
Normanélküliség	1,90 (0,5)	2,08 (0,5) ^a	2,06 (0,5)	1,79 (0,5) ^a
Deviancia	1,79 (0,4)	1,64 (0,4) ^a	1,86 (0,4)	1,66 (0,4) ^a

^a p < 0,001; ^b p < 0,01; ^c p < 0,05

* Forrás: National Youth Survey, Wave VII, 1987.

A nők és a férfiak között is számos különbség volt az aspirációk szempontjából. A női válaszadók alacsonyabb pénzügyi [t (1380) = -8,77, p < 0,001] és intellektuális [t (1380) = -2,84, p < 0,001], de magasabb személyes igényeket [t (1379) = 2,41, p < 0,05] fogalmaztak meg, mint a férfiak. Az oktatási rendszerrel nem voltak elégedettebbek a férfiaknál. A nők a férfiaknál gyakrabban gondolják, hogy letartóztatják őket, ha bűncselekményt követnek el [t (1380) = 6,00, p < 0,001], de a büntetést nem gondolták súlyosabbnak, mint a férfiak. Végül pedig, a nőknek átlagosan alacsonyabb a normanélküliség-pontszámuk [t (1382) = 10,40, p < 0,001] és alacsonyabb deviancia-pontszámuk [t (1380) = 8,72, p < 0,001], mint a férfiaké. E mutatók nemenkénti átlagait a 3. táblázat tartalmazza.

Mind a faj, mind pedig a nem összefügg az aspirációval, ezért amikor összehasonlítjuk a lakókörnyezet patológiáját és az aspirációs szinteket, ellenőriznünk kell a két egyéni jellemző szerint. A faj és nem szerinti kontrollálás után látható, hogy

csak az erőszakos bűncselekmények lakókörnyezeti észlelése és az intellektuális aspirációk között van összefüggés. Az erőszakosabb környéken élők intellektuális aspirációja magasabb [F (1,1359) = 7,91, $p < 0,01$]. A pénzügyi és a személyes aspirációk szempontjából nem volt különbség az erőszakosabb környéken élő és a kevesebb erőszakos bűncselekménynek kitett környéken élők között, továbbá nem volt különbség a sok és a kevés nem-erőszakos bűncselekménnyel sújtott környékek lakói között sem, sem pénzügyi, sem intellektuális, sem pedig személyes aspirációikban. E változók pontszámait a 4. táblázat mutatja be.

4. táblázat: Az aspirációs változók kiigazított átlagai a környékbeli erőszakos és nem-erőszakos bűncselekmények szerint, a nemmel és a fajjal kontrollálva*

	Aspirációs változók		
	Pénzügyi aspirációk	Intellektuális aspirációk	Személyes aspirációk
<i>Erőszakos bűncselekmény a lakóhelyen</i>			
Igen	4,03	4,28	4,00
Nem	4,06	4,14	4,10
F (1,1354)	0,32	7,91 ^a	2,08
<i>Nem erőszakos bűncselekmény a lakóhelyen</i>			
Igen	4,02	4,18	4,07
Nem	4,05	4,16	4,13
F (1,1354)	0,25	0,33	0,76

^a $p < 0,01$.

* Forrás: National Youth Survey, Wave VII, 1987.

Azok a válaszadók, akik erőszakos környezetben éltek, kevésbé tartották valószínűnek, hogy letartóztatják őket, ha elkövetnek egy bűncselekményt, mint azok, akik kevésbé erőszakos környéken éltek [F (1,1358) = 17,16, $p < 0,001$], de a büntetés szigorának megítélését illetően nem volt különbség a válaszokban. Az erőszakosabb környezetben élők magasabb pontszámot értek el mind a normanélküliség [F (1,1359) = 11,98, $p < 0,1$], mind pedig a deviancia mérésénél [F (1,1359) = 8,77, $p < 0,001$], ha összehasonlítjuk őket azokkal, akik szerint lakóhelyükön az erőszak nem probléma. Akik olyan környéken éltek, ahol a tulajdon elleni bűncselekmény a probléma, azoknál gyengébb volt a kapcsolat az intézmények támogatásával, mint az olyan környéken lakóknál, ahol az erőszakos bűncselekmény volt probléma. Azoknál a válaszadóknál, akik nagyszámú tulajdon elleni bűncselekmény között éltek, magasabb volt a normanélküliség-pontszám, mint azoknál, akiknek a környezetében kevés tulajdon elleni bűncselekményt követtek el [F (1,1359) = 11,58, $p < 0,001$]. Más, statisztikailag szignifikáns eltérést nem találni a sok és a kevés a tulajdon elleni bűncselekménnyel jellemezhető környékek lakói között. Az 5. táblázatban láthatók e változók átlagértékei.

5. táblázat: Az intézmények támogatása változóinak korrigált átlagai a környékbeli erőszakos és nem-erőszakos bűncselekmények szerint, kiszűrve a nem és a faj hatását*

	Intézményes változók				
	Elégedettség az oktatással	A letartóztatás valószínűsége	A büntetés szigorja	Normanélküliség	Deviancia
<i>Erőszakos bűncselekmény a lakóhelyen</i>					
Igen	3,67	5,59	3,91	2,00	1,81
Nem	3,79	6,11	3,91	1,90	1,74
F (1,1354)	2,63	17,16 ^a	0,00	11,98 ^a	8,77 ^b
<i>Nem erőszakos bűncselekmény a lakóhelyen</i>					
Igen	3,71	5,91	3,93	1,96	1,77
Nem	3,83	6,03	3,87	1,87	1,76
F (1,1354)	3,60	1,22	3,15	11,58 ^a	0,18

^a $p < 0,001$; ^b $p < 0,01$.

* Forrás: National Youth Survey, Wave VII, 1987.

Az áldozat helyzete és a politikai szocializáció

Az egyének bűncselekmény áldozatává válhatnak, akár magas, akár alacsony a környékben a bűncselekmények száma. Mind a *Monitoring the Future*, mind a *National Youth Survey* megkérdezte, hogy a válaszadó volt-e bűncselekmény áldozata. Tanulmányunkban a bűncselekményeket két csoportra osztottuk: olyanokra, amelyekben megjelenik fizikai erőszak (pl. nemi erőszak vagy tettlegesség), és olyanokra, amelyek általában erőszakmentesek (pl. vandalizmus vagy lopás). A *Monitoring the Future* felmérés válaszadóinak többsége (59,7 százalék) azt mondta, hogy még soha nem volt erőszakos támadás áldozata, bár a többség (59,1 százalék) állította, hogy nem erőszakos bűncselekményről már volt közvetlen tapasztalata. A férfiak nagyobb gyakorisággal (48,1 százalék erőszakos, 62,3 százalék nem erőszakos) számoltak be arról, hogy mindkét fajta bűncselekménynek áldozatai voltak, mint a nők (33 százalék erőszakos, 55,9 százalék nem erőszakos) [$\text{Chi}^2(1) = 46,94$, $p < 0,001$] és [$\text{Chi}^2(1) = 8,34$, $p < 0,01$]. Hasonlóképpen, a feketék (46 százalék erőszakos, 67,5 százalék nem erőszakos bűncselekmény áldozata) nagyobb valószínűséggel mondják, hogy mindkét bűncselekmény áldozatai, mint a fehérek (39,4 százalék erőszakos, 57,7 százalék nem erőszakos) [$\text{Chi}^2(1) = 4,36$, $p < 0,05$] és [$\text{Chi}^2(1) = 9,70$, $p < 0,01$].

A faj és a nem hatásának kiszűrésével azt láthatjuk, hogy aki erőszakos bűncselekmény áldozata volt, nagyobb valószínűséggel tartja magát kevésbé hatékonynak [$F(1,1700) = 28,91$, $p < 0,001$], és politikailag liberálisabb [$F(1,1700) = 13,67$, $p < 0,001$], mint az, aki nem volt még áldozata ilyen cselekménynek. Míg azok, akik erőszak áldozatai voltak, kevésbé támogatják a kormányt [$F(1,1700) = 4,60$, $p < 0,05$], mint akik nem voltak áldozatok, mégis azoknál nagyobb politikailag nagyobb aktivitást akarnak kifejtetni [$F(1,1700) = 17,06$, $p < 0,001$]. A nem erőszakos bűncselekmények áldozatai ugyancsak kevésbé tartják magukat

politikailag hatékonyak [$F(1,1700) = 10,46, p < 0,001$], bár ők is nagyobb politikai aktivitási szándékot mutattak [$F(1,1700) = 17,94, p < 0,001$], mint azok, akik még nem szenvedtek el ilyen bűncselekményt. A 6. táblázatban e mutatók átlagértékei láthatók.

6. táblázat: A politikai változók korrigált átlagai az áldozat-helyzet szerint, kiszűrve a nem és a faj hatását*

	Politikai attitűd és viselkedés			
	Politikai hatékonyság	Liberális/konzervatív	Kormány támogatás	Politikai cselekvés
<i>Erőszak áldozata</i>				
Igen	3,92	3,28	2,65	1,68
Nem	4,14	3,10	2,70	1,60
F(1,1700)	28,91 ^a	13,67 ^a	4,60 ^b	17,06 ^a
<i>A tulajdon elleni erőszak áldozata</i>				
Igen	3,99	3,18	2,67	1,66
Nem	4,12	3,07	2,69	1,58
F(1,1700)	10,46 ^a	2,80	0,85	17,94 ^a

^a $p < 0,001$; ^b $p < 0,05$

* Forrás: Monitoring the Future: A Continuing Study of the Lifestyles and Values of Youth, 1994, Form 2.

A *National Survey of Youth* válaszadóinak többsége arról számolt be, hogy sem erőszakos (79,7 százalék), sem pedig tulajdon ellen elkövetett bűncselekménynek (61,3 százalék) nem volt áldozata. A kisebbségi válaszadók sem állították gyakrabban, hogy áldozattá váltak, mint a fehérek. Kevesebb nő (17 százalék) mint férfi (23,6 százalék) szenvedett el erőszakos bűncselekményt [$\text{Chi}^2(1) = 9,35, p < 0,01$], és kevesebb nő (34,1 százalék), mint férfi (43,1 százalék) esett áldozatul tulajdon elleni támadásnak is [$\text{Chi}^2(1) = 11,88, p < 0,001$]. Erőszakos bűncselekmény elszívődése és a válaszadó aspirációja között összefüggés mutatkozott, amely akkor is megmaradt, amikor a faj és a nem lehetséges hatását kiszűrtük. Az erőszakos bűncselekmények áldozatai nagyobb pénzügyi aspirációt [$F(1,1354) = 10,30, p < 0,001$], magasabb intellektuális aspirációt [$F(1,1354) = 4,86, p < 0,05$], de alacsonyabb személyes aspirációt [$F(1,1354) = 8,01, p < 0,01$] mutattak, mint akik nem voltak áldozatok. A nem erőszakos bűncselekmények áldozatai kevésbé különböztek azoktól, akiknek még nem voltak ilyen személyes tapasztalatai. Csak abban különböztek tőlük, hogy magasabbak voltak az intellektuális igényeik [$F(1,1354) = 5,19, p < 0,05$], egyébként nem tértek el. A mutatók átlagpontoszámait a 7. táblázatban találhatók.

Az erőszakos bűncselekmény áldozatai kevésbé valószínű, hogy elégedettek az oktatással, mint akik nem tapasztaltak még erőszakot [$F(1,1354) = 12,04, p < 0,001$]. Az áldozatok kevésbé tartották valószínűnek, hogy letartóztatják őket, mint a nem-áldozatok. [$F(1,1354) = 4,76, p < 0,05$], bár a büntetés mértékét tekintve nem volt köztük különbség. Az erőszakos bűncselekmény áldozatai mind

a normanélküliség [$F(1,1354) = 13,92, p < 0,001$], mind pedig a devianciaskálán [$F(1,1354) = 5,51, p < 0,05$] magasabb értékeket értek el a nem-áldozatokhoz képest. A tulajdon elleni bűncselekmények áldozatai és a nem-áldozatok csak abban tértek el, hogy a nem-erőszakos bűncselekmény áldozatai kicsit magasabb értékeket kaptak a devianciaskálán [$F(1,1354) = 4,31, p < 0,05$]. Az átlagértékeket a 8. táblázatban szemléltethetjük.

7. táblázat: Az aspirációs változók korrigált átlagai az áldozat-helyzet szerint, kiszűrve a nem és a faj hatását*

	Aspirációs változók		
	Pénzügyi aspirációk	Intellektuális aspirációk	Személyes aspirációk
<i>Erőszakos bűncselekmény áldozata</i>			
Igen	4,21	4,28	3,90
Nem	4,01	4,16	4,13
F(1,1354)	10,30 ^a	4,86 ^c	8,01 ^b
<i>Nem erőszakos bűncselekmény áldozata</i>			
Igen	4,04	4,24	4,05
Nem	4,05	4,14	4,10
F(1,1354)	0,08	5,19 ^c	0,57

^a $p < 0,001$; ^b $p < 0,01$; ^c $p < 0,05$.

* Forrás: National Youth Survey, Wave VII, 1987.

8. táblázat: Az intézmények táogatását kifejező változó kiigazított átlagai aszerint, hogy volt-e áldozat a kérdezett – nem és faj szerint ellenőrizve*

	Intézményes változók				
	Elégedettség az oktatással	A letartóztatás valószínűsége	A büntetés szigorja	Normanélküliség	Deviancia
<i>Erőszakos bűncselekmény áldozata</i>					
Igen	3,55	5,69	3,88	2,03	1,82
Nem	3,81	6,00	3,92	1,91	1,76
F(1,1354)	12,04 ^a	4,76 ^b	0,89	13,92 ^a	5,51 ^b
<i>Nem erőszakos bűncselekmény áldozata</i>					
Igen	3,69	5,94	3,89	1,95	1,80
Nem	3,80	5,96	3,82	1,92	1,75
F(1,1354)	2,51	0,03	0,64	1,55	4,31 ^b

^a $p < 0,001$; ^b $p < 0,05$.

* Forrás: National Youth Survey, Wave VII, 1987.

A szülők és az egyház mint támasz

Azok a gyerekek és fiatalok, akiknek erős és pozitív a kapcsolatuk szüleikkel és/vagy az egyházzal, könnyebben túteszik magukat az erőszak negatív hatásain. Akiknek a lakókörnyezetében magas volt a bűnözés, de a szüleikkel jó a kapcsolatuk, magasabb intellektuális aspirációkkal rendelkeznek [F (1,395) = 4,66, $p < 0,05$] és elégedettebbek az oktatással [F (1,395) = 6,94, $p < 0,01$], mint azok a társaik, akik ugyanazon a környéken, de erős szülő-kapcsolat nélkül élnek, és ez az összefüggés akkor is megmarad, ha kiszűrjük a faj és a nem lehetséges hatását. A jó szülői kapcsolatban élők a bűncselekmény elkövetésért kapható büntetés mértékét alacsonyabbnak gondolták, mint azok, akiknek nincs jó kapcsolatuk a szülőikkel [F (1,395) = 4,62, $p < 0,05$]. Alacsonyabb értéket értek el a normanélküliség [F (1,395) = 10,39, $p < 0,001$] és deviancia skáláján is [F (1,395) = 3,84, $p < 0,05$] azokhoz a fiatalokhoz képest, akik erőszakos környezetben éltek erős szülői támogatás nélkül. A szülők és az attitűdök közötti kapcsolat valamivel gyengébb azoknál, akik erőszakos bűncselekmény áldozatai voltak. Azok az áldozatok, akik erős szülői kapcsolattal rendelkeztek elégedettebbek voltak az oktatásban szerzett tapasztalataikkal [F (1,274) = 6,50, $p < 0,05$], alacsonyabb pontszámot értek el a normanélküliség skálán [F (1,275) = 9,68, $p < 0,01$], mint azok az áldozatok, akiknek nem volt jó kapcsolata a szülőikkel. Ezekhez az elemzésekhez a 9. táblázat tartalmazza az átlagértékeket.

Az erőszak lehetséges negatív hatásai ellen a vallás erősebben véd, mint a szülők. Azok, akik erőszakos környéken éltek, de a vallást életük fontos részének tekintették, magasabb intellektuális [F (1,395) = 15,88, $p < 0,001$] és személyes aspirációkkal [F (1,395) = 13,27, $p < 0,001$] rendelkeztek, mint akik nem voltak vallásosak az erőszakos lakókörnyezetben. Az erős vallásos meggyőződésű válaszadók elégedettebbek voltak az oktatásban szerzett tapasztalataikkal [F (1,395) = 12,94, $p < 0,001$], és mind a normanélküliség [F (1,395) = 8,06, $p < 0,01$], mind a deviancia skálán [F (1,395) = 53,83, $p < 0,001$] alacsonyabb pontszámot értek el, mint azok, akiknek nem volt egyházi kötődésük. Hasonlóképpen, az erőszakos bűncselekmények áldozatai között ugyancsak pozitívabb képet alkottak saját jövőjükéről és a társadalmi intézményekről azok, akik számára a vallás fontos, mint azok, akik számára nem. Az erőszakos bűncselekményeknek azok az áldozatai, akik számára fontos a vallás, magasabb intellektuális [F (1,277) = 8,67, $p < 0,01$] és személyes aspirációval [F (1,277) = 3,92, $p < 0,05$] rendelkeztek, mint azok, akik nem vallásosak. A vallásos áldozatok szigorúbb büntetésre számítanak az elkövetett bűncselekményekért [F (1,277) = 4,78, $p < 0,05$], alacsonyabb pontszámot értek el a normanélküliség- [F (1,277) = 9,78, $p < 0,01$] és deviancia-skálán [F (1,277) = 28,24, $p < 0,001$], mint akiknek nincs erős vallási kötődésük. Ehhez az elemzéshez az átlagértékek a 9. táblázatban láthatók.

9. táblázat: Az aspirációs és intézmények támogatásáról szóló változók kiigazított ázlagértékei olyan válaszolóknál, akik erőszakos bűnözésnek erősen kitett környéken élnek, áldozatai voltak erőszakos bűnténynek és fontosnak tekintik a szüleiket és a vallást – fajra és nemre ellenőrizve*

	A szülők fontossága		A vallás fontossága	
	Magas	Alacsony	Magas	Alacsony
Magas erőszakos bűncselekményszám	N = 270	N = 134	N = 188	N = 216
<i>Aspirációs változó</i>				
Pénzügyi aspirációk	4,05	4,06	4,03	4,09
Intellektuális aspirációk	4,35	4,16 ^c	4,47	4,13 ^a
Személyes aspirációk	3,89	4,11	4,20	3,75 ^a
<i>Intézményi változók</i>				
Elégedettség az oktatással	3,78	3,45 ^b	3,90	3,46 ^a
A letartóztatás valószínűsége	5,62	5,57	5,76	5,46
A büntetés szigora	3,87	4,01 ^c	3,95	3,89
Normanélküliség	1,95	2,13 ^a	1,93	2,08 ^a
Deviancia	1,77	1,86 ^c	1,64	1,94 ^a
Erőszakos bűncselekmény áldozata	N = 185	N = 93	N = 136	N = 145
<i>Aspirációs változó</i>				
Pénzügyi aspirációk	4,24	4,23	4,23	4,24
Intellektuális aspirációk	4,31	4,27	4,43	4,15 ^b
Személyes aspirációk	3,86	3,91	4,04	3,72 ^c
<i>Intézményi változók</i>				
Elégedettség az oktatással	3,69	3,29 ^c	3,68	3,43
A letartóztatás valószínűsége	5,61	5,77	5,76	5,56
A büntetés szigora	3,87	3,91	3,97	3,79 ^c
Normanélküliség	1,98	2,17 ^b	1,95	2,14 ^b
Deviancia	1,81	1,87	1,70	1,95 ^a

^a p < 0,001; ^b p < 0,01; ^c p < 0,05.

* Forrás: National Youth Survey, Wave VII, 1987.

Következtetések és diszkusszió

Az adatok erős bizonyítékkal szolgálnak arra, hogy az erőszakkal teli környezet megváltoztatja a fiatal felnőttek életét. Azok a fiatalok, akik félnek a környékükön történő erőszakos bűncselekményektől, és akik érzékelik, hogy a bűnözés probléma a környezetükben, fatalisztikusabb jövőképet hordoznak, mint akik nem félnek az erőszaktól. Pessimistább képük van az emberi nemről is. Akik erőszakkal teli környéken élnek, kevésbé hisznek abban, hogy a bűnözőket elfogják, mint azok, akik erőszakmentes környéken laknak. Végül, akik olyan környezetben élnek, ahol mindent áthat az erőszak, azok normanélkülibbek és deviánsabbak, mint azok, akik biztonságosabb környezetben élnek.

Az, ha valaki erőszakos bűncselekmény áldozata lesz, a lakókörnyezeti erőszak szintjétől függetlenül szintén negatívan hat a politikai és társadalmi attitűdökre. A lakókörnyezeti erőszak hatásához hasonlóan azok a fiatalok, akik erőszakos

cselekmény áldozataként tapasztalatot szereztek a személyes erőszakról, kevésbé érzik benső énjüket hatékonynak, mint azok, akik soha nem voltak áldozatok. Az erőszak áldozatai kevésbé támogatják a kormányt, és kevésbé bíznak abban, hogy a bűnözőket letartóztatják. Végül, a normanélküliség és deviancia mércéin is magasabb pontszámot értek el, mint akik nem voltak áldozatai bűncselekménynek.

Ugyanakkor, érdekes, hogy azok, akik erőszakkal teli környezetben nőttek fel, jobban törődnek (helyi) közösségük jobbításával, nagyobb gyakorisággal válaszolták azt, hogy szándékukban áll a közösségért tenni, mint azok, akik jobb környéken élnek. Azok a fiatalok, akik erőszakos bűncselekmény áldozatai lettek, a többieknél nagyobb arányban fejezték ki, hogy aktívan politizálni akarnak. A felszínen ez némileg ellentmondásban van azzal, hogy ezeknek az egyéneknek a személyes hatékonyság pontszáma alacsonyabb. A hatékonyság skála itemjeit azonban a belső hatékonyság mérésére tervezték. A politikai szocializációs irodalom igazolta, hogy a politikai hatékonyságnak van egy belső és egy külső komponensre (Zimmerman 1989), és hogy a belső hatékonyság erősen kapcsolódik az önbecsüléshez (v.ö. Yeich & Levine 1994). Az irodalom általában arra is figyelmeztet, hogy az alacsony politikai bizalomszint és a magas hatékonysági szint kombinációja a megszokottól eltérő, „nem konvencionális” politikai tiltakozási formákat eredményezhet, amelyek néha erőszakos megnyilvánulásai is lehetnek (Finkle et al 1989; Abravanel & Busch 1975). A kormányzat (establishment) szempontjából talán in-telem lehet, amit az erőszak veszélye esetén kell elmondani: az alacsony politikai bizalom és az erős részvételi szándék kombinációja könnyen politikai tiltakozás-hoz vezet a meglévő demokratikus intézményekhez való csatlakozás helyett.

Adataink azt is megmutatják, hogy az erőszakkal teli környezetben való felnövekedés negatív hatásait enyhítheti a szülők és az egyház pozitív hatása. Az eredmények további bizonyítékkal szolgálnak Almond és Verba tézisére, mely szerint az egyének a személyes kontrol otthon, az iskolában, a lakóhelyükön, és esetleges munkahelyükön megélt pozitív és negatív tapasztalatát egyaránt a politikai részvétel és politikai kompetencia percepciójában általánosítják (Almond & Verba 1989).

Végül, a politikai elmélet jelzi, hogy a demokráciában való részvételnek meg-vannak a maga pozitív externáliái – az egyén és az állam szintjén is. Ez a tanul-mány Arisztotelész-től Arendtig több olyan elméletet vizsgált meg, amely a po-litikai viselkedés és az én fejlődése közötti kapcsolat fontosságát tárja fel és ma-gyarázza. Az állam legitimitását erősíti az egyének részvétele a közéletben, a po-litikai bizalom és hatékonyság alacsony szintje pedig erodálja. Ezért, ha az egyén élete korai szakaszában erőszaknak van kitéve, az a politikai szocializációra való hatása miatt komoly következményekkel jár nem csak az egyénre, de az államra nézve is. A biztonságosabb helyi közösségek létrehozását célzó közpolitikáknak inherens demokratikus implikációi vannak. Ha az erőszaktól való fenyegetett-ség gátolja a funkcionális politikai interakciót, gyengíti a politikai hatékonysá-got és bizalmat, és csökkenti alapvetően plurális voltunkat, akkor a teoretikusok

Rousseautól (1762) *Arendtig* (1958) és *Patemanig* (1970) azt vetik ellen, hogy ezzel sérül az egyéni identitás érése, az egyéni jellem fejlődése, az egyéni jelentésalkotás, végül pedig a demokratikus társadalom legitimitása.

LINDA O. VALENTY & EDITH J. BARRETT
fordította Lekeney Hajnal

IRODALOM

- ABRAVNEL, MARTIN B., & BUSCH, RONALD J. (1975) Political Competence, Political Trust, and the Action Orientation of University Students. *Journal of Politics* 37. pp. 69–81.
- ADELSON, JOSEPH (1985) Observations on Research in Adolescence. *Genetic, Social, and General Psychology Monographs* 111. pp. 249–254.
- ADELSON, JOSEPH, & O'NEIL, ROBERT P. (1966) Growth of Political Ideas in Adolescence: The Sense of Community. *Journal of Personality and Social Psychology* 4. pp. 295–306.
- ARENDT, HANNAH (1969) *On Violence*. New York, Harcourt Brace and Company.
- ARENDT, HANNAH (1958) *The Human Condition*. Chicago, University of Chicago Press.
- ARISTOTLE (1984) *The Politics*. (Trans. Carnes Lord) Chicago, University of Chicago Press.
- ALMOND, GABRIEL & VERBA, SIDNEY (1989) *The Civic Culture*. Boston, Little.
- BACHMAN, JERALD G., JOHNSTON, LLOYD D., & O'MALLEY, PATRICK M. (1996) *Monitoring the Future: A Continuing Study of the Lifestyles and Values of Youth, 1994*. [Computer file]. Conducted by University of Michigan, Survey Research Center. ICPSR (ed.) Ann Arbor, MI, Inter-university Consortium for Political and Social Research [producer and distributor].
- CAPLAN, G., & KILLILEA, M. (eds) (1976) *Support Systems and Mutual Help*. New York, Grune & Stratton.
- CARLSON, JAMES M., & HYDE, MARK S. (1980) Personality and Political Recruitment: Actualization or Compensation. *Journal of Psychology* 106. pp. 117–120.
- CRAIG, STEPHEN C., NIEMI, RICHARD G., & SILVER, GLENN E. (1990) Political Efficacy and Trust: A Report on the NES pilot Study Items. *Political-Behavior* 12. pp. 289–314.
- DAVIDSON, J., & SMITH, R. (1990) Traumatic Experiences in Psychiatric Outpatients. *Journal of Traumatic Stress Studies* 3. pp. 459–475.
- DEWEY, JOHN (1927) *The Public and its Problems*. New York, H. Holt and Company.
- ELLIOTT, DELBERT (1996) *National Youth Survey* [United States], Wave VII, 1987 [Computer file]. ICPSR version. Boulder, CO, Behavioral Research Institute [producer], 1995. Ann Arbor, MI, Inter-university Consortium for Political and Social Research [distributor].
- FREDERICK, CHRISTINA M., & GROW, VIRGINIA M. (1996) A Mediational Model of Autonomy, Self-esteem, and Eating Disordered Attitudes and Behaviors. *Psychology of Women Quarterly* 20. pp. 217–228.
- FINKLE, STEVEN E., MULLER, EDWARD N., & OPP, KARL-DIETER (1989) Personal Influence, Collective Rationality, and Mass Political Action. *American Political Science Review* 83. pp. 885–903.
- GARBARINO, JAMES (1995) *Raising Children in a Socially Toxic Environment: Childhood in the 1990s*. San Francisco, Jossey-Bass.
- GARBARINO, JAMES, DUBROW, NANCY, KOSTELNY, KATHLEEN, & PARDO, CAROLE (1992) *Children in Danger: Coping with the Consequences of Community Violence*. San Francisco, Jossey-Bass.
- GARBARINO, JAMES, & KOSTELNY, KATHLEEN (1997) What Children Can Tell us About Living in a War Zone. In Joy D. Osofsky, (ed), *Children in a Violent Society*. (pp. 32–41). NY, The Guilford Press.
- GARDNER, G. (1971) Aggression and Violence. *American Journal of Psychiatry* 128. pp. 445–450.
- GREENBERG, M. T., SPELTZ, M. L., & DEKLYEN, M. 1993. The Role of Attachment in the Early Development of Disruptive Behavior Problems. *Development and Psychopathology* 5. pp. 191–213.
- GROVES, B. M. (1996) Growing up in a Violent World. In E. J. Erwin (ed), *Putting Children*

- First*. (pp. 31–52). Baltimore, MD, Paul H. Brookes.
- GUYTON, EDITH M. (1988) Critical Thinking and Political Participation: Development and Assessment of a Causal Model. *Theory and Research in Social Education* 16. pp. 23–49.
- HALPERN, R. (1990) Poverty and Early Childhood Parenting: Toward a Framework for Intervention. *American Journal of Orthopsychiatry* 60. pp. 6–18.
- HERRING, CEDRIC (1989) Acquiescence or Activism? Political Behavior Among the Politically Alienated. *Political Psychology* 10. pp. 135–153.
- HOFFMAN, THOMAS J. (1995) Child Sexual Abuse: An Undermining of the Polis. *Journal of Primary Prevention* 15. pp. 387–402.
- JENKINS, E. J., & BELL, C.C. (1997) Exposure and Response to Community Violence Among Children and Adolescents. In: JOY D. OSOFSKY, (ed), *Children in a Violent Society*. (pp. 9–31). NY, The Guilford Press.
- KOTLOWITZ, ALEX (1991) *There Are No Children Here*. NY, Doubleday.
- MARANS, STEVEN, & ADELMAN, ANNE (1997) Experiencing Violence in a Developmental Context. In: JOY D. OSOFSKY, (ed), *Children in a Violent Society*. (pp. 202–222). NY, The Guilford Press.
- MCCULLOUGH, P. MICHAEL, ASHBRIDGE, DONNA, & PEGG, REBECCA (1994) The Effect of Self-esteem, Family Structure, Locus of Control, and Career Goals on Adolescent Leadership Behavior. *Adolescence* 29. pp. 605–611.
- McLAUGHLIN, M. W. (1993) Embedded Identities. In: S. HEATH & M. McLAUGHLIN (eds) *Identity and Inner-city Youth*. (pp. 36–68). NY, Teachers College Press.
- NABHAN, GARY, & TRIMBLE, STEPHEN (1994) *The Geography of Childhood: Why Children Need Wild Places*. Boston, Beacon.
- OSOFSKY, J. D. (1995) The Effects of Exposure to Violence on Young Children. *American Psychologist* 50. pp. 782–788.
- PATEMAN, CAROLE (1970) *Participation and Democratic Theory*. Cambridge, England, Cambridge University Press.
- PERRY, BRUCE D. (1997) Incubated in Terror: Neurodevelopmental Factors in the “Cycle of Violence.” In: JOY D. OSOFSKY (ed) *Children in a Violent Society*. (pp. 124–149). NY, The Guilford Press.
- PYNOS, R. S. & NADER, K. (1988) Psychological First Aid and Treatments Approach to Children Exposed to Community Violence: Research Implications. *Journal of Traumatic Stress Studies* 1. pp. 445–473.
- PYNOS, R. S. & NADER, K. (1986) Children’s Exposure to Violence and Traumatic Death. *Psychiatric Annals* 20. pp. 334–344.
- RENSHON, STANLEY A. (1974) *Psychological Needs and Political Behavior: A Theory of Personality and Political Efficacy*. New York, Macmillan.
- ROSENBLATT, R. (1983) *Children of War*. New York, Doubleday.
- ROUSSEAU, J. (1762) On The Social Contract. In: (ed: Roger D. Masters, trans: Judith R. Masters) *On The Social Contract with Geneva Manuscript and Political Economy*. New York, St. Martin’s Press. 1978.
- STRAUSSNER, J. H., & STRAUSSNER, S. L. A. (1997) Impact of Community and School Violence on Children. In: N. K. PHILLIPS & S. L. A. STRAUSSNER (eds), *Children in the Urban Environment*. (pp. 61–77). Springfield, IL, Charles C. Thomas.
- TAYLOR, RONALD D., & OSKAY, GULTER (1995) Identity Formation in Turkish and American Late Adolescents. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 26. pp. 8–22.
- VERBA, SIDNEY, & NIE, NORMAN H. (1972) *Participation in America*. New York, Harper.
- WERNER, E. E. (1990) Protective Factors and Individual Resilience. In: S. J. MEISELS & J. P. SHONKOFF (eds) *Handbook of Early Childhood Education*. Cambridge, Cambridge University Press.
- YEICH, SUSAN, & LEVINE, RALPH (1994) Political Efficacy: Enhancing the Construct and its Relationship to Mobilization of People. *Journal of Community Psychology* 22. pp. 259–271.
- ZIMMERMAN, MARC A. (1989) The Relationship Between Political Efficacy and Citizen Participation: Construct Validation Studies. *Journal of Personality Assessment* 53. pp. 554–566.